

3. Новиков А.М. Профессиональное образование в России / Перспективы развития. — М.: ИЦПНПО РАО, 1997. - С. 43.

4. Сенашенкова В., Мельничук О., Яковлева А. Модель специалиста // Высш. обр. в России. - 2000. - №5. - С. 20.

5. Уварова Н.Л. Гуманитаризация профессионального образования государственных служащих средствами лингвистической подготовки. Дисс... докт. пед. наук. - Казань, 1999. - С. 87.

6. Российская Педагогическая Энциклопедия. М.: Науч. изд. «Большая Российская энциклопедия», 1999. - 272 с.

7. Новиков А.М. Профессиональное образование в России / Перспективы развития. — М.: ИЦПНПО РАО, 1997. - С. 51.

8. Олех Л.Г. Проблемы гуманитарного пространства образования // Современное образование: проблемы и перспективы. —Новосибирск, 1995. - С. 80.

9. Олех Л.Г. Проблемы гуманитарного пространства образования // Современное образование: проблемы и перспективы. —Новосибирск, 1995. - С. 83.

10. Гордиенко А.А. Социокультурные основы эволюции образования будущего // Современное образование: проблемы и перспективы. —Новосибирск, 1995. - С. 5.

11. Гордиенко А.А. Социокультурные основы эволюции образования будущего // Современное образование: проблемы и перспективы. —Новосибирск, 1995. - С. 9.

12. Буева Л. Человек, культура и образование в кризисном социуме // Alma Mater. -1997. -№4. - С. 11-17.

13. Новиков А.М. Профессиональное образование в России / Перспективы развития. — М.: ИЦПНПО РАО, 1997. - С. 51.

14. Чичерин Б.Н. Наука и религия. —М: Республика. -1999. - С. 20.

15. Уварова Н.Л. Лингвообразовательный процесс в профессиональной подготовке государственных служащих./ Н.Л.Уварова. —Нижний Новгород, Изд-во ВВАГС, 1998. - 183 с.

ФУНКЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ГРАМОТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ОСНОВА ЙОГО КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК: 378.013+371.9+330.092

Реброва Г.О.

У статті висвітлюються наукові позиції щодо різновидів функціональної грамотності та її значущості у формуванні компетентності фахівця. На прикладі економічної грамотності показано доцільність застосування фахової спрямованості викладання гуманітарних дисциплін на основі їх інтеграційних зв'язків.

Ключові слова: компетентність, грамотність, функціональна грамотність, економічна грамотність, принцип фахової спрямованості викладання.

В статье освещаются научные позиции относительно разновидностей функциональной грамотности и ее значимости в формировании компетентности специалиста. На примере экономической грамотности показана целесообразность применения про-

професійної направленості преподавання гуманітарних дисциплін на основі їх інтеграційних зв'язів.

Ключевые слова: компетентность, грамотность, функциональная грамотность, экономическая грамотность, принцип профессиональной направленности преподавания.

The article of Rebrova A.A. «Functional economic literacy of a future professional as the basis of his competence,» reveals the scientific principles relatively to the types of a functional literacy and its significance in the formation of specialist's competence. The expediency of a professional orientation's applying in humanities teaching on the basis of their integration ties are shown on the example of the economic literacy.

Keywords: competence, literacy, functional literacy, economic literacy, the principle of a professional orientation of teaching.

Потужна інформатизація суспільства, відповідні до цього тенденції модернізації усіх ланок освіти висвітлюють проблему компетентності особистості як фахівця, представника професійної спільноти і як громадянина держави та, у зв'язку з глобалізаційними тенденціями – усього світу. У контексті цього розроблено Національну рамку класифікації (*National qualifications framework*) [3], в якій чітко позначено сутність ключових понять компетентність та компетенція: **компетентність** – фундаментальні здатності, що припускають наявність знань і досвіду, необхідних і достатніх для ефективного діяльності в заданій предметній області, що дозволяють досягати бажаного результату; **компетенція** – це здатність застосовувати знання, уміння успішно діяти на основі практичного досвіду при рішенні завдань загального роду у певній предметній області. Таке тлумачення можна вважати загальновизначеним, але таким, що потребує уточнення в конкретних фахових напрямках, професійній діяльності, загальнокультурному аспекті тощо. За визначенням О.Садовської, професійна компетентність – одна з системоутворюючих якостей сучасного фахівця, до проблеми розуміння якої в умовах модернізації освітнього процесу інтерес помітно підвищився [4, с.7]. Це підтверджується численними дослідженнями професійної компетентності, передусім такими науковцями, як Н.Бібк, О.Бондаревська, С.Кульневич, О.Овчарук, О.Савченко, А.Хуторської, іншими. Відомо, що кваліфікована, освічена, компетентна людина, яка дійсно може бути конкурентоспроможною на ринку праці, здатна акумулювати інформацію з різних галузей знань та застосовувати її, заломлюючи крізь фахову призму, або пристосовуючи її до особливостей своєї професії. Цей процес потребує від особистості сформованої функціональної грамотності.

Поняття "функціональна грамотність" виникло у середині 20 століття завдяки численным дискусіям зарубіжних науковців, таким як: Sh. V. Heath, C. Lankshear, D. Barton, E. Millard, R. Berkowitz та іншим. Пізніше питання функціональної грамотності як явища соціального порядку і атрибуту суспільної свідомості розглянуто в працях С.Вершоловського, В.Бондаря, Г.Єльнікової, В.Кричевського, Ю.Кулоткіна, В.Маслова, В.Онушкіна, Г.Сухобської, Є.Павлютенкова, Є.Тонконової, інших науковців. Отже, питання функ-

ціональної грамотності у зв'язку з визначенням пріоритетом компетентнісного підходу на сьогодні вважається *актуальним*. Між тим, функціональна грамотність, як і професійна компетентність, має свої ракурси, зумовлені професійною сферою життя особистості та її фахом. Це зумовлює виникнення розмаїття прикметників щодо грамотності: комп'ютерна (Є. Веліхов, І.Жарко, Л.Макаренко, С.Овчаров, інші), інформаційна (А.Базасва, І.Ващук, Л.Голунова, А.Федоров, Н.Гендіна), соціокультурна (І.Анурова, А.Гриневиц, Л.Калініна, Р.Мільруд), екологічна (Ю.Бойчук, Б.Гавриленко, І.Дубович, інші науковці), економічна (О.Архангельська, Р.Джандосов, Б. Дратвер, Р.Жадан, І.Тарасова, інші), художня (Л.Масол, А.Недосекіна, О.Нікітіна), крос-культурна (Л. Гордієнко, В.Рошупкин), комунікативна (Н.Гуйванюк) тощо. Але у процесі розвитку суспільства поняття грамотності постійно розширюється, набуваючи нового значення, що актуалізує питання його більш докладного розгляду в контексті підвищення фахової компетентності майбутніх спеціалістів.

Мета статті полягає в конкретизації сутності функціональної грамотності в такому сегменті гуманітарного знання як економіка та в перспективі шляхів її формування.

Якщо звернутися до ланок результативності освіти за Б.Гершунським, то виявляється, що функціональна грамотність є основою компетентності, зокрема, і професійної. О.Садовська, оцінюючи концепцію Б.Гершунського, вважає, що він розглядає професійну компетентність в контексті онтогенетичного розвитку особистості, оскільки кожна людина приходить до особистісного становлення в процесі і результаті свого послідовного руху до нових освітніх рівнів за наступними ступенями [4, с.11] :

- I – елементарна і функціональна грамотність;
- II – загальна освіта;
- III – професійна компетентність;
- IV – оволодіння широкою культурою;
- V – формування індивідуального менталітету.

За висловленням Б.Гершунського, у контексті взаємозв'язку і нагустності цих істотно різних за своїм суспільно-освітнім статусом категорій можна стверджувати, що грамотність – це необхідна щабель і освіченості, і професійної компетентності, і культури, і у широкому розумінні ментальності особистості [2, с.62].

На думку С.Архипової, еволюція поняття “грамотність” характеризується двома тенденціями: “універсалізація”, виражена у прагненні визначати цим поняттям увесь комплекс знань і вмінь; зміщення акценту з обізнаності на компетентність.

Н.Сметаннікова [5] акцентує на два інших підходи: унітарний та плюралістичний. Перший, представлений ім'ями Sh. B. Heath, E. Millard, припускає, що грамотність сполучає в собі загальне і приватне, за аналогією музики, мови тощо і має велику різноманітність форм. Грамотність у цьому напрямку – це комплекс взаємопов'язаних різнопорядкових умінь, придбаних під час навчання. Факт того, що деякі вміня виявляються більш значущими під впливом соціальних процесів, не вважається вирішальним для навчання грамотності. Такий підхід можна назвати психолого-педагогічним.

Другий підхід – плюралістичний, соціальний, представлений ім'ями С. Lankshear, D. Barton, піддає сумніву унітарний погляд на грамотність як на набір умінь, що висуває положення про існування багатьох різновидів грамотності, кожна з яких представляє соціальну практику роботи з текстом.

С. Архіпова також розрізняє активні і пасивні форми грамотності. Пасивна грамотність, як гностичний феномен, складається із сукупності систематизованих знань і базується на адекватному розумінні людиною навколишнього середовища. Під активною грамотністю розуміють здатність до компетентних і ефективних дій, вона є соціальним феноменом, тому що від її рівня залежить міра реалізації життєво важливих інтересів людини і характер її взаємовідносин із суспільством [1, с.33]. Функціональна чи практично зорієнтована грамотність, яка дозволяє брати участь у різних видах сучасної діяльності зі знанням справи, базується на успішному засвоєнні теоретичних знань і наявності практичного досвіду в різних сферах суспільного життя (технологія, економіка, політика, культура) [1, с.34].

Приймаючи таку позицію, вважаємо, що викладання гуманітарних дисциплін майбутньому фахівцю за умов реалізації принципу фахового спрямування забезпечує саме той рівень функціональної грамотності в широкому колі гуманітарної сфери, який дозволить їх гнучко застосовувати під час фахової діяльності, підвищуючи тим самим рівень професійної компетентності.

Стратегію такого поєднання знаходимо в концепції С.Архіпової. Привертає увагу її погляд на грамотність як на базовий елемент здатності людини до компетентної участі в різних сферах життєдіяльності суспільства. Вчена звертає увагу на класифікацію різновидів грамотності, подану В.Онушкіним та Ю. Кулоткіним [1, с.33-34], яка, на нашу думку, може бути застосована в будь-якій професійній сфері, зокрема, педагогічній.

До найбільш суттєвих для людини як суспільної істоти науковці відносять наступні різновиди грамотності:

- технологічна – здатність комплексно й ефективно вирішувати проблеми в галузі професійних знань;
- економічна – знання теоретичних основ господарської діяльності, розуміння сутності економічних зв'язків і відносин, уміння аналізувати конкретні фінансово-економічні ситуації;
- громадська – знання і розуміння своїх прав і обов'язків у широкому контексті суспільного життя;
- політична – розуміння соціальної природи влади, уміння і навички ведення загальних справ і захисту загальних інтересів;
- соціально-комунікативна – здатність розуміти інших, оволодіння “мовою” вербального і невербального спілкування, навички взаєморозуміння і соціальної діяльності;
- загальнокультурна – знання з галузей природничих, суспільних і гуманітарних наук, а також культури;
- гностична – уміння правильно вчитися і поглиблювати розуміння життя на основі інтеграції теоретичного знання і соціального досвіду. Даний вид грамотності є необхідною передумовою всіх інших.

Серед перелічених різновидів функціональної грамотності звернемо увагу на економічну, яка під час складних суспільно-економічних кризових явищ

стає життєво необхідною. Крім того, у зв'язку з порушенням питання підготовки компетентного фахівця набуває актуальності викладання гуманітарних дисциплін за фаховим спрямуванням. Однією з таких дисциплін є економіка. Виникає питання: чи може викладатися економіка за фаховим спрямуванням, чи впливає напрямок фаху на методіку формування економічної грамотності? Позитивно відповідаючи на ці питання, вважаємо, що економіка, як гуманітарна дисципліна, має викладатися за двома напрямками: як дисципліна, що сприяє адаптації особистості до мінливих економічних умов у суспільстві; як дисципліна, яка дозволяє застосувати закономірності економічних процесів стосовно праці, економіки людських ресурсів, управління якістю набуття освіти у професійно-педагогічній площині, зокрема в конкретній фаховій діяльності. З цієї позиції звернемо увагу на статтю таких вчених як М.Соломченко та А.Молчанов [6], присвячену проблемі формування економічної грамотності у студентів факультетів фізичної культури та спорту. На думку авторів, будучи одним з перших інструментів створення засобів адаптації особистості до соціально-економічних змін, економічна грамотність служить способом розвитку особистості, поширення економічних знань, засобом формування людського капіталу. Цікавим виявляється структура економічної грамотності, до якої автори віднесли наступні компоненти:

- когнітивний (система економічних знань, уявлень про способи здійснення економічних функцій у соціумі);
- емоційно-ціннісний (система ціннісних орієнтацій в економічній сфері, мотивація діяльності, економічні почуття і переконання);
- діяльнісно-креативний (досвід застосування економічних знань і умінь у професійній діяльності) [5].

Ми звертаємо увагу на запропоновану структуру, оскільки до неї включено емоційно-ціннісний та діяльнісно-креативний компоненти. На перший погляд, вони викликають протирічливе ставлення. Між тим, саме коло цінностей, що сформовано в людини, спонукає її до застосування економічних дій, інколи не маючи при цьому відповідної грамотності. З іншого боку, наявність діялісно-творчого компоненту економічної грамотності дозволяє майбутньому фахівцю гнучко та нестандартно вирішувати важкі фахові завдання, що виникають в мінливих умовах сучасної реальності.

Узявши за основу запропоновані науковцями компоненти, розглянемо сутність фахового спрямування викладання економіки крізь призму запропонованої структури. Отже, з чого треба починати вивчення курсу економіки з погляду на когнітивний компонент? Основи економічної теорії дають знання базової термінології і основних законів формування економічних відносин. Цей розділ є необхідним початком вивчення економіки, але він є лише першою з великої кількості необхідних сходинок до формування економічної грамотності особистості. М.Соломченко та А.Молчанов вказують на доцільність збагачення міжпредметної взаємодії досліджуваних дисциплін; надання економічним знанням, умінням і навичкам міждисциплінарного характеру шляхом їх інтеграції на основі соціально-економічної та педагогічної спільноти та ін. Отже, крім основ економічної теорії вважаємо правильним починати з тих розділів економіки, які можливо викладати, використовуючи міжпредметні зв'язки, притому особливо зв'язки з основними фаховими предметами. Так,

майбутнім юристам, наприклад, з самого початку слід надавати основні нормативно-правові акти, які регламентують економічну діяльність в Україні, такі як Закон “Про банки і банківську діяльність”, Закон “Про підприємства в Україні” тощо. Студентам-філософам і історикам необхідно почати викладання з історії економіки та економічної думки. Зі студентами фізико-математичних факультетів необхідно якомога швидше разом з теорією починати вводити практичні заняття, розв’язувати задачі, пояснювати основні закони економіки конкретними прикладами і, де можливо, формулами. Цікавим може бути розгляд Положення “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, за яким студенти навчатися вираховувати платоспроможність позичальника, фінансову стійкість позичальника або його рентабельність за конкретними формулами та ін.

Емоційно-ціннісний компонент передбачає морально-ціннісну мотивацію до економічної діяльності; позитивне ставлення до оволодіння економічними знаннями й уміннями; потребу застосування економічних знань і умінь в практичній діяльності; прагнення до постійного вдосконалення економічних знань і ціннісних установок у загальному полі професійної діяльності. Тому важливо відразу показати майбутнім фахівцям необхідність орієнтуватися у сучасному економічному житті країни, на прикладах продемонструвати, з якими соціально-економічними проблемами стикається сьогодні кожен член суспільства. Наприклад, треба обговорити, чому люди беруть кредити у банках і як правильно розрахувати максимальну суму і строк кредиту, який людина з мінімальним ризиком здатна буде погасити. Також необхідно розкрити тему податків, організації малого та середнього бізнесу, способи зберегти своє фінансове становище у період міжнародної економічної кризи тощо. При цьому, користуючись принципом міжпредметної взаємодії, варто порушити питання аксіології: матеріальних та духовних цінностей. Цікавим виявляється аналіз співставлення економічного та культурного розвитку держав в історичній площині. А також закономірність стосовно залежності освіченості суспільства та його економічного зростання.

Для формування діяльно-креативного компоненту необхідно рухатися від того, які знання, вміння і навички зможуть розширити коло можливостей вибору майбутньої професії. Так, автори Соломченко М.А. і Молчанов А.С. для студентів факультетів фізичної культури і спорту говорять як про програми підготовки до підприємницької кар’єри, так і про програми підготовки майбутніх менеджерів, керівників фізкультурно-спортивних організацій і т.д. Продовжуючи цю думку, запропонуємо для студентів-математиків робити акцент на таких розділах економіки як фінанси і банківська справа, для студентів факультету психології – на розділі «управління персоналом і економіка праці» і т.д. Таким чином студенти не лише орієнтуватимуться у економічному житті суспільства, а й матимуть більше варіантів при виборі майбутньої кар’єри.

Отже, якщо прийняти за основу принцип викладання гуманітарних дисциплін за фаховим спрямуванням, зокрема економіки в її зв’язку з іншими гуманітарними дисциплінами, то перспективним стає визначення особливостей формування економічної грамотності майбутніх вчителів, зокрема, їх ос-

віченості в таких питаннях, як само-менеджмент, оптимальний розхід часу навчання та відпочинку (тайм-менеджмент), розподіл різної складності завдань для учня, культура праці, взаємовідносини в колективі, залучення до управління інших, формування цінностей суспільства та особистісних цінностей з метою підвищення економічного зростання держави.

Таким чином, орієнтація на принцип фахового спрямування викладання гуманітарних дисциплін та їх інтеграційні зв'язки забезпечить формування функціональної економічної грамотності, яка сприятиме зростанню професійної компетентності майбутнього спеціаліста.

Список використаних джерел:

1. Архипова С. П. Основи андрагогіки: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / С. П. Архипова. — Черкаси, 2002. — 119 с. — Режим доступу: <http://diplom-ua.net/infot.php?idd=13&id2=1177>.

2. Гершунский Б. С. Философия образования / Б. С. Гершунский. — М.: Московский психолого-социальный институт, Флинта, 1998. — 432 с.

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету міністрів України від від 23 листопада 2011 р. N 1341. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP111341.html.

4. Садовская Е. А. Профессиональная компетентность будущих преподавателей-исследователей университета: Методические указания к практическим занятиям по дисциплине «Педагогика высшей школы» / Е.А.Садовская. — Оренбург: РИК ГОУ ОГУ, 2004. — 50 с.

5. Сметанникова Н. Н. Грамотность, единственное или множественное число. К вопросу о функциональной неграмотности [Электронный ресурс] / Н.Н.Сметанникова // Шк. 6-ка. — 2004. — № 3. — С. 40-46. — Режим доступу: http://www.library.ru/1/sociolog/text/article.php?a_uid=77.

6. Соломченко М. А. Формирование экономической грамотности у студентов факультетов физической культуры и спорта / Соломченко М.А., Молчанов А.С. // Успехи современного естествознания. — 2011. — № 8. — Часть 2. — С. 307-311.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОСЕМАНТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВОЇ АНТИЦИПАЦІЇ

УДК 159.95

Батраченко І.Г. Блавацька І.Б.

Проаналізовані особливості та методологічні підвалини психосемантичного підходу в психології. Розглянуто особливості дослідження життєвого антиципування особистості в контексті сформованої у неї системи конструктів.